

กาลเวลา-นักฆ่าผู้ยิ่งใหญ่ : ใครเล่าสามารถฆ่าเวลาได้

บรรจบ บรรณรุจิ^๑

บทคัดย่อ

คนไทยคุ้นเคยกับคำว่า กาลเวลา มานานจนกระทั่งไม่เคยคิดหาความหมายทางภาษาไทยไว้รองรับ พระพุทธศาสนามีคำสอนว่า กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์และสรรพสิ่งพร้อมทั้งตัวเอง นักปราชญ์ไทยวาดภาพ *กาลเวลา* ไปตามความเชื่อในศาสนาฮินดูจนกลายเป็นพญายักษ์หน้าตาน่ากลัว แต่คำสอนในพระพุทธศาสนาอธิบายไว้ชัดเจนว่ากาลเวลาไม่มีรูปร่างอย่างนั้น แต่มีอยู่ในสรรพสัตว์และสรรพสิ่งและกินโดยปล่อยให้ค่อย ๆ เสื่อมสลายไป แต่ผู้กินกาลเวลาได้มีอยู่ประเภทเดียวคือ ผู้มีสติตามดูขณะปัจจุบันได้ทันจนเห็นแจ้งและทำลายกิเลสได้หมดสิ้น ซึ่งเรียกว่า พระอรหันต์ ความรู้นี้บอกเราว่าตราบใดที่ยังมีเกิด ตรานั้นก็ยังมีขณะกาลเวลาไม่ได้ เพราะกาลเวลามาพร้อมกับการเกิด แต่เมื่อใครเอาชนะการเกิดได้ก็ชนะกาลเวลาได้ เพราะเมื่อไม่เกิด ก็ไม่มีเงื่อนไขให้เวลามาเกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : กาล, เวลา, สัมภารธาตุ, ขณะ, คินวัน, ผู้กินกาลเวลา, พระยม, อดีต, อนาคต, ปัจจุบัน

ความนำ

กาล และ เวลา เป็นคำบาลีสันสกฤต ใช้ในความหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งภาษาไทยไม่นิยมแปลแต่ได้นำมาใช้เป็นคำยืมในภาษาไทย *กาล* ออกเสียงว่า “กาน” ไม่ออกเสียงว่า “กาละ” อย่างในภาษาเดิมนักปราชญ์ในกรณีเป็นคำสมาสที่วาง กาล ไว้หน้า จึงออกเสียงสระ อะ ที่ท้ายคำ กาล เป็น กาละ เช่น กาลทาน ออกเสียงว่า กาละทาน ส่วน *เวลา* ไม่มีคำแปลในภาษาไทยและออกเสียงเหมือนภาษาเดิม

โดยเหตุที่ กาล และ เวลา ในภาษาบาลีสันสกฤตมีความหมายอย่างเดียวกัน ไทยจึงนิยมใช้เป็นคำคู่ว่า กาลเวลา อย่างที่ผู้เขียนนำมาตั้งเป็นชื่อเรื่องของบทความ โดยไม่ได้หาความหมายใด ๆ

^๑ ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๓๕

ในภาษาไทยมารองรับ นอกจากเข้าใจกันได้ทันทีว่า เมื่อพูดถึงกาลเวลา ก็หมายถึง กลางคืน กลางวัน แต่ละส่วนประกอบด้วยกาลเวลาย่อยคือ ขณะวินาที นาที และชั่วโมง จากนั้นจึงรวม ๗ วันเป็น ๑ สัปดาห์ ๔ สัปดาห์เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนเป็น ๑ ปี ทั้งหมดแบ่งได้เป็น ๓ ส่วนใหญ่ คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต ซึ่งมีใกล้เคียงเป็นส่วนขยาย

พระพุทธศาสนาแบ่งโลกเป็น ๓ คือ โลกาสโลก (earth) โลกคือที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย พื้นดิน แม่น้ำ ธรรมชาติต่าง ๆ ที่สิ่งมีชีวิตอาศัยและใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน อย่างโลกของเรา สัตตโลก (beings) โลกคือหมู่สัตว์ประกอบด้วยมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน และสังขารโลก (compound things) โลกคือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งจากปัจจัยที่เป็นนามกับรูปบ้าง แต่เมื่อก่กล่าวโดยสรุปแล้ว ก็มีอยู่เพียงโลกเดียว คือสังขารโลก เพราะทั้งโอกาสโลก และสัตตโลก ก็ล้วนเกิดมาอย่างมีปัจจัยปรุงแต่งทั้งสิ้น ซึ่งผู้เขียนขอเรียกอย่างรวบยอดว่า “สรรพสัตว์และสรรพสิ่ง” กาลเวลาสัมพันธ์อยู่กับสรรพสัตว์และสรรพสิ่งนั้น แต่เพื่อไม่ให้สับสนและสอดคล้องกับหลักฐานที่จะอ้างอิง ในบทความนี้ผู้เขียนจะกล่าวเน้นที่สัมพันธ์กับสรรพสัตว์เป็นหลัก

การมีอยู่ของกาลเวลา

กาลเวลามีอยู่ในทุกสรรพสัตว์และทุกสรรพสิ่งที่เกิดโดยมีปัจจัยปรุงแต่งโดยเฉพาะชีวิตคน ปัจจัยปรุงแต่งชีวิตคนตามทรรชนะของพระพุทธศาสนามี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็น ‘นาม’ กับส่วนที่เป็น ‘รูป’ นามคือจิตและพฤติกรรมของจิต (เช่น ความรัก ความเกลียด ความหลง) ซึ่งปรุงแต่งกันและกัน และมีผลมาถึงรูป ส่วนรูปคือธาตุทั้ง ๔ ซึ่งประกอบกันเป็นรูปร่างให้ประสาทสัมผัสได้รับรู้และสรุปลงเป็นรูป เสียง กลิ่น รส และโณภูฏัพพะ (สิ่งสัมผัสทางกายประสาท) ที่มีในตัวสรรพสัตว์ (เริ่มจากตัวเราเอง) และนอกตัวสรรพสัตว์ (คนอื่นและสิ่งอื่น)

ธาตุ ๔ ที่ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า “สสาร” นั้นได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ เป็นประเด็นหลักที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในที่นี้ก่อน สสารหรือธาตุทั้ง ๔ นี้จัดเป็นสัมผัสธาตุ คือ ธาตุที่ผสมกันอยู่ในสรรพสิ่งที่ป็นรูปธรรมและเป็นอวินิพโกครูปคือรูปที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ ไม่ว่าสรรพสิ่งนั้น ๆ จะเป็นของเล็กหรือใหญ่ก็มีธาตุ ๔ ผสมกันอยู่ อย่างเช่น ในตัวคนคนหนึ่งก็จะมี สัมผัสธาตุครบถ้วน นอกตัวคนออกไป สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ อาคาร และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ก็มี สัมผัสธาตุครบถ้วนเช่นกัน ความมีอยู่ของสัมผัสธาตุนั้นสามารถพิสูจน์ได้ด้วยการพิจารณาคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละธาตุ ในตัวคนเรา หากจะหยิบผมสักเส้นหนึ่งมาพิสูจน์หาสัมผัสธาตุก็จะ

พบได้ ความแข็งหรืออ่อนของเส้นผมคือลักษณะของธาตุดิน การที่เซลล์ต่าง ๆ มาเกาะกลุ่มกันเป็นเส้นคือลักษณะของธาตุน้ำ กระแสไฟที่วิ่งสลับอยู่ในเส้นผมคือลักษณะของธาตุไฟ และตัวการที่ทำให้กระแสไฟวิ่งสลับไปมาได้คือลักษณะของธาตุลม ธาตุ ๔ และลักษณะเฉพาะของธาตุแต่ละธาตุดังกล่าวมีอยู่แน่นอนในตัวคน นั่นคือ หากเราจะหยิบดินหรือหินมาสักก้อนหนึ่ง แล้วค้นหาลักษณะเฉพาะของธาตุแต่ละธาตุที่ผสมกันอยู่ ก็จะได้พบได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น คำสรุปในตอนนี้อาจกล่าวให้สอดคล้องกันได้ทั้งทางพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ว่า ทุกเซลล์ของสิ่งมีชีวิตและทุกอะตอมของสิ่งไม่มีชีวิตที่วิทยาศาสตร์กล่าวถึงล้วนมีธาตุ ๔ ผสมกันอยู่

กล่าวถึงกาลเวลา ก็มีอยู่ในสรรพสัตว์และสรรพสิ่งนั้น ๆ แต่ปัญหาก็คือว่ามีอยู่อย่างไร การทำความเข้าใจคงไม่ต้องใช้วิธีการคิดที่ลึกลับซับซ้อนอะไรค้นหาคำตอบ แต่ใช้วิธีเรียนรู้จากปรากฏการณ์ที่เรารับรู้กันอยู่ในระดับประสาทสัมผัสก็สามารถได้คำตอบในเบื้องต้นนี้ว่า มีอยู่ตั้งแต่สรรพสัตว์และสรรพสิ่งนั้น ๆ เกิด สืบเนื่องมาตลอดเวลาที่สรรพสัตว์และสรรพสิ่งนั้น ๆ ดำรงอยู่ และสิ้นสุดเมื่อสรรพสัตว์และสรรพสิ่งนั้น ๆ แตกดับ แต่เมื่อมีสรรพสัตว์และสรรพสิ่งใหม่เกิดขึ้น กาลเวลาก็ดำเนินสืบต่อไปในสรรพสัตว์และสรรพสิ่งใหม่นั้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การเกิดจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการมีกาลเวลา

ผู้เขียนกล่าวอย่างนี้มิได้ต้องการไปไกลถึงขั้นที่จะต้องใช้ทฤษฎีหรือศาสตร์ใด ๆ มาพิสูจน์ แต่ต้องการใช้อธิบายการเกิดของกาลเวลาในโลกมนุษย์ตามนัยของอัครคัมภีร์ให้เป็นที่ประจักษ์

อัครคัมภีร์ คือสูตรว่าด้วยสิ่งแรกของโลก^๒ มีทั้งสัตว์และบรรยากาศต่าง ๆ เนื้อหาโดยสรุปกล่าวถึงสิ่งแรกของโลก เริ่มตั้งแต่โลกมีวิวัฒนาการกลับมาใหม่หลังจากสลายไป ตลอดเวลานั้น กาลเวลาก็ดำเนินอยู่กับความเสื่อมสลายและวิวัฒนาการ แต่ไม่สามารถแยกนับเป็นวันเดือนปีให้เป็นที่ประจักษ์ว่ากี่วัน กี่เดือน และกี่ปี ได้ เนื่องจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ อันเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เกิดการแยกนับเป็นตอนกลางคืนกับตอนกลางวันก็ยังไม่ปรากฏ จึงแยกกลางคืนกับกลางวันไม่ออก มนุษย์ที่เกิดมาในช่วงที่กลับมีวิวัฒนาการใหม่ก็ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความมืดและเกิดความกลัวต่อมา ก็มีดวงไฟใหญ่ลอยโผล่ขึ้นมา คนในยุคเริ่มแรกนั้นชอบใจดวงไฟนั้นเพราะให้ความสว่างที่นำริ้นรมย์ไม่ร้อนแรง จึงพร้อมใจกันเรียกมันว่า “ดวงจันทร์”^๓ (เป็นดวงไฟที่ทำให้เกิดความชอบใจ) แต่ดวงจันทร์

^๒ เนื้อหาตอนนี้สรุปจากอัครคัมภีร์ ในที่มณีกาย ปาฏิภรรค (ที.ปาฏิ.๑๑)

^๓ มาจากคำสันสกฤตว่า จันทร ภาษาบาลี เป็น จันท พระพุทธโสมะอธิบายว่า แผลงรูปมาจาก ฉนท แปลว่า ชอบใจ ส่วน สุริย ตรงกับคำสันสกฤตว่า สุรย แปลว่า ความกล้า หรือทำให้กล้า

ก็ไม่คงอยู่ตลอดไป หายไปและปรากฏเป็นช่วง ๆ ระหว่างที่ดวงจันทร์หายไปนั้นโลกก็มีมืดมน คนก็เริ่มกลับมากลัวอีก แต่แล้วจู่ ๆ ก็มีดวงไฟใหญ่อีกดวงหนึ่งลอยโผล่ขึ้นมาให้แสงสว่างมากกว่าดวงจันทร์ คนก็เริ่มหายกลัว กลับเกิดความกล้า จึงพร้อมใจกันเรียกดวงไฟนั้นว่า “ดวงสุริยะ” (ดวงไฟที่ทำให้เกิดความกล้า) ดวงไฟทั้งสองสลับกันโผล่ให้แสงสว่างแก่โลกจึงสามารถแบ่งเป็นกลางวัน กลางวัน ได้ เมื่อแบ่งเป็นกลางวัน กลางวัน ได้ ก็นับเป็นวัน เป็นเดือน และเป็นปี ได้ วันเดือนปีที่น่าได้นี้เอง ถือเป็นกาลเวลาที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ จึงนับว่าเป็นบ่อเกิดของกาลเวลาในโลกมนุษย์ ที่แบ่งเป็นวันเดือนปี

กาลเวลาภินสรรพสัตว์

ในมูลปริยายชาดกมีกล่าวว่่า “กาลโ ฆลติ ภูตานิ สพพาเนว สหตตนา-กาลย่อมภินสรรพสัตว์พร้อมด้วยตัวเอง...”^๔ เนื่องจาก “กาล” มีความหมายอย่างเดียวกับ “เวลา” เมื่อพูดถึงกาลก็ครอบคลุมถึงเวลาด้วย แต่ในทางพระพุทธศาสนานิยมใช้กาลมากกว่า ใช้เวลาน้อยกว่า และมักใช้เวลาในฐานะเป็นส่วนย่อยของกาลเวลาใหญ่ เช่น เวลาบ่าย บาลีใช้เป็่น วฑฒมานภจฉายา เวลา^๕ ตามรูปศัพท์แปลว่า เวลาที่มีเงาขยายออกไป ก็หมายถึง เวลาบ่าย ซึ่งเริ่มตั้งแต่เวลาบ่ายไปจนถึงบ่ายคล้อย แต่ในที่นี้ขอแยกทำความเข้าใจด้านความหมายของกาลก่อน เพราะจะช่วยทำให้เข้าใจความหมายของเวลาได้ง่ายขึ้นและจะช่วยให้เห็นความหมายที่สอดคล้องกัน

๑. กาลมีความหมายอย่างไร ตามหัวข้อที่ตั้งไว้ว่า กาลภินสรรพสัตว์ ทำให้นึกถึงวาพะของพระนักเทศน์ในงานศพที่ถามตอบกันเรื่องพระภาพ พระนักเทศน์รูปที่ทำหน้าที่ตอบอธิบายลักษณะของพระภาพไว้อย่างคล้องจองว่า

“พญายักษ์ตนหนึ่งนา มีตา ๒ ข้าง ข้างหนึ่งสว่าง ข้างหนึ่งริบหรี่ มีปาก
๑๒ ปาก มีฟันไม่มากปากละ ๓๐ ซี่ เคี้ยวกินสัตว์ทั่วปฐพี พญายักษ์ตนนี้คือ
พระภาพ”

จากข้อความนี้ ผู้เขียนขอทำความเข้าใจก่อนว่า ในภาษาไทยมีคำว่า กาล กับ ภาพ กาลหมายถึง เวลา ส่วน ภาพ หมายถึง คำ ทั้งนี้คงเอามาจากภาษาบาลี ซึ่งมีทั้งคำ กาล และ ภาพ แต่หน้าแปลกที่ไม่พบคำ ภาพ ในภาษาสันสกฤต พระสงฆ์ไทยโบราณที่คุ้นเคยกับภาษาบาลีได้รับคำ

^๔ พุ.ชา. ๒๗/๑๙๐/๗๐.

^๕ ฐ.อ. ๑/๓๐.

ทั้ง ๒ นี้มาใช้ในความหมายเดิม แต่ตีความหมายของ กาล (ดำ) ไปในทางไม่ดี ดูร้ายหรือชั่วร้าย ดังนั้นเมื่อพูดถึงกาล (เวลา) ก็นิสรรพศัพท์จึงมองดูน่ากลัวจึงเรียกกาลว่า กภาพ และยกให้เป็นพระกภาพ ในฐานะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจทางดูร้าย ความจริงแล้ว พระกภาพที่บรรยายมานี้ เมื่อดูลักษณะทางกายภาพก็คือ กาล นั่นเอง เพราะตา ๒ ข้าง ข้างที่สว่างก็คือข้างขึ้น (สุกข์/ศุกรข์) ข้างที่ริบหรี่ก็คือข้างแรม (ภาพข์/กาลข์) ปาก ๑๒ ปากก็คือ เดือน ๑๒ เดือน ฟันปากละ ๓๐ ซี่ คือวัน ๓๐ วันของแต่ละเดือน

สิ่งที่น่าคิดต่อไปก็คือการตีความของพระสงฆ์ไทยที่พยายามทำ กาล ให้เป็นบุคลาธิษฐาน มีตัวตนอยู่ในรูปของยักษ์ว่าน่าจะได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากแหล่งข้อมูลใด ผู้เขียนเห็นว่าตรงนี้ประวัติศาสตร์น่าจะช่วยให้ เพราะเมื่อย้อนหลังกลับไปหาอดีตของดินแดนส่วนที่เป็นประเทศไทยของเรา ก็คือส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิซึ่งมีส่วนได้รับอิทธิพลคำสอนหรือแนวคิดโดยตรงจากศาสนาพราหมณ์หรือต่อมาเรียกว่า ฮินดู^๖

ในศาสนาฮินดูมีความเชื่อว่า กาล เป็นชื่อของยมะหรือพระยม ซึ่งทำหน้าที่ตัดสินคนให้ตาย^๗ พระยมคือเทพแห่งความตาย ตัดสินคนตายที่ยมทูตของพระองค์ลากตัวมาอยู่ต่อหน้าบัลลังก์ของพระองค์^๘ ความเชื่อนี้สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นในยุคของอรรพเวทและมีการตีความให้สัมพันธ์กับพรหมะในฐานะเป็นรูปของพรหมะในยุคปุราณะซึ่งเป็นยุคต่อมา และในยุคของมหากาพย์จะมีการตีความยมะหรือพระยมตามรูปศัพท์ว่า ผู้ผูกมัด หรือผู้กักขัง เพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่า พระองค์ผูกมัดตัดสินการกระทำของสรรพสัตว์ว่าอย่างไรให้ผล อย่างไรไม่ให้เกิดผล^๙

ความเชื่อนี้สืบทอดมานานในสังคมไทยและคงตกไปถึงพระสงฆ์ด้วย ต่อมา ในยุคสุโขทัยแม้พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และพระสงฆ์จะได้ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ความเชื่อนี้ก็ยังไม่หายไป เช่น เมื่อศึกษามูลปริยายชาดกซึ่งมีกล่าวไว้ว่า “กาลโล ฆสตี ภูตานิ สพพาเนว สหตตนา-กาลย่อมกนิสรรพศัพท์พร้อมด้วยตัวเอง...”^{๑๐} พระสงฆ์ก็คงตีความหมายของ กาลในพระพุทธพจน์นี้ในฐานะเป็นพระกภาพซึ่งเป็นยักษ์ที่มีความดูร้ายไปตามความเชื่อเดิมที่สืบทอดมา

^๖ ชาวเปอร์เซียออกเสียง สินธุ (ชื่อแม่น้ำใหญ่สายหนึ่งไหลมาจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลคั่นระหว่างอินเดียกับปากีสถาน) ว่า ฮินดู หรือ ฮินดู ชาวกรีกออกเสียง สินธุ เป็น ฮินดัส ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น อินเดีย และใช้เป็นชื่อของประเทศในปัจจุบัน.

^๗ John Dowson, *Hindu Mythology and Religion*, (Calcutta: Rupa & Co.1992) p. 140.

^๘ Alain Danielou, *The Myths and Gods of India*, (Vermont: Inner Traditions International, 1991), p. 132.

^๙ *ibid.*

^{๑๐} ขุ.ชา. ๒๗/๑๙๐.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๓๙

แล้วความหมายของ กาล ที่แท้จริงเป็นอย่างไร ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีธาตุคือรากคำ การทำความเข้าใจจากรากคำ น่าจะทำให้เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงได้ ผู้เขียนจึงเริ่มหาความหมายจากรากคำไปตามลำดับดังนี้

๑.๑ กาล มาจากรากศัพท์ กล (kal) มีความหมายว่า

ก. *ทำให้เกิดการนับ* หมายความว่า กาล คือ สภาพที่เป็นเหตุให้เกิดการนับจำนวนอายุ คือ ระยะเวลาแห่งการดำรงชีวิตอยู่ของสรรพสิ่ง โดยนับเริ่มจากขณะเป็นวินาที นาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน และปี

ข. *ทำให้สั้นไป* หมายความว่า กาล คือ สภาพที่เป็นเหตุให้อายุหรือชีวิตของสัตว์สั้นไป หรือทำอายุหรือชีวิตให้สั้นลง ๆ ทุกวัน ๆ^{๑๑}

๑.๒ กาล มาจาก การ (kār) แปลว่า ทำ หมายถึง ทำให้เกิดการแบ่งเป็นกาลย่อย เช่น จากขณะเป็นวินาที นาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน และปี ดังกล่าวมาแล้ว และในแต่ละกาลย่อยนั้นยังแบ่ง อดีต (ผ่านไปแล้ว) ปัจจุบัน (กำลังเกิดขึ้น) และอนาคต (ยังมาไม่ถึง) และกาลนั้นยังทำร่างกาย (หรือสิ่งที่เป็นรูปร่างตัวตน) ให้สั้นสุดลงคือตายหรือแตกดับ^{๑๒}

ความหมายทั้งสองนี้ ทำให้เกิดจินตนาการว่า กาล คือ สิ่งที่มีตัวตน พระพุทธโฆสะคงเกรงว่าจะเกิดความเข้าใจอย่างนั้นซึ่งเป็นความเข้าใจไม่ถูกต้อง จึงอธิบายความหมายนั้นไว้ในอรรถกถา มูลปริยายชาดก

๒. *กินอย่างไร* ในอรรถกถามูลปริยายชาดกมีกล่าวถึงการกินของกาลเวลาไว้ว่า “‘กาล’ ได้แก่ กาล เช่น กาลก่อนกินข้าว กาลหลังกินข้าว กาลเหล่านี้ *กิน* สรรพสัตว์โดยไม่ได้ถอนอวัยวะในร่างกาย เช่น หน้เนื้อของสัตว์ทั้งหลายให้หลุด แต่กินโดยวิธีทำอายุ วรรณะ (ผิวพรรณ) และพละ (กำลัง, ความแข็งแรง) ของสัตว์เหล่านั้นให้สั้นไป เหยียบย่ำความเป็นหนุ่มสาว ทำลายความไม่มีโรคให้กลายเป็นมีโรค”^{๑๓} และยังสอดคล้องกับความหมายของ “เวลา” ที่มาจาก “วินาส์ ลาคติ” แปลว่า “พาไปสู่ความพินาศ”^{๑๔} ซึ่งขยายความว่า เวลาที่เดินหน้าล้าวนไปหาความแตกดับหรือจุดจบของสถานการณ์

^{๑๑} อภิ.สุจิ. ๖๖/๓๔๘.

^{๑๒} อภิ.สุจิ. ๖๖/๓๔๙.

^{๑๓} ขุ.ชา.อ. ๓/๑๙๐/๒๖๐.

^{๑๔} ธาตุ *ลา* มีความหมายว่า *ถือเอา* บางภาคของประเทศไทยนิยมพูด “พาไป” ในความหมายว่า ถือเอา เช่น คนถืออาวุธ ก็จะพูดว่า คนพาอาวุธ ผู้เขียนจึงแปลว่า พาไป.

จากคำอธิบายจะเห็นว่า พระพุทธโฆสะอธิบาย ภูต เน้นไปที่ สรรพสัตว์ จึงขอสรุปที่ สรรพสัตว์ว่า กาลเวลาย่อมพาสรรพสัตว์เดินทางไปหาจุดจบคือความตายหรือความแตกดับ แม้จะไม่มี ความหมายใดเลยที่ทำให้เห็นว่ากาลเวลาคือพระกาฬหรือยักษ์ที่มีความดุร้าย เป็นผู้กำหนดความตาย ให้แก่สรรพสัตว์ แต่ความหมายตามรูปศัพท์ที่แปลว่า ทำให้ลื่นไถล ก็ดี นำพาไป ก็ดี ซึ่งเป็นนามกิริยา ล้วน ๆ ก็อาจชวนให้นักคิดในพระพุทธศาสนาเกิดจินตนาการและคล้อยตามความเชื่อว่า กาลเวลา มีรูปร่างตัวตนจนกระทั่งสามารถกินสรรพสัตว์ได้ตามที่ปรากฏในทรรคนะของศาสนาฮินดู ส่วนการกิน ตัวเองของกาลเวลานั้นคงเข้าใจได้ไม่ยาก โดยเทียบกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ว่า *โลกหมุนรอบ ดวงอาทิตย์และหมุนรอบตัวเอง*

ใครกินกาลเวลาได้บ้าง

ในมูลปริยายชาดกยังมีพระพุทธพจน์เพิ่มเติมจากตอนที่แล้วว่า “...โย จ กาลขโส ภูโต ส ภูตปจนิ ปจี-ภูตโตกินกาลได้ ภูตนั้นก็เผาเครื่องเผาภูตได้”^{๑๕} และมีข้อน่าศึกษา คือ

๑. ความหมายของภูต “ภูต” มีอยู่ทั้งในพระพุทธพจน์ที่กล่าวถึงมาแล้วในตอนต้นและ ที่กล่าวถึงตอนนี้ อันประกอบมาจากรากคำ ภู + ปัจจัย ต ใช้ในความหมายว่า *มีอยู่ เป็นอยู่* ทำหน้าที่ เป็นทั้งคำกิริยาและคำนาม ในที่นี้จะเน้นไปที่คำนาม อันหมายถึง *สิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่เป็นอยู่* แต่เมื่อกระทบ ความหมายให้แคบเข้าก็ได้แก่ “สิ่งมีชีวิต”^{๑๖} และสิ่งมีชีวิตในที่นี้ก็คือ *สรรพสัตว์* ซึ่งครอบคลุมทั้งมนุษย์ เทวดา พรหม เปรต อสุรกาย สัตว์นรก และสัตว์ดิรัจฉาน นี่คือความหมายของภูตในพระพุทธพจน์ ตอนต้นซึ่งล้วนถูกกาลเวลากินไม่มีเหลือ ส่วน ภูต ในพระพุทธพจน์ตอนนี้ไม่ใช่สรรพสัตว์อย่างที่กล่าวมา แต่หมายถึง พระอรหันต์^{๑๗} ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่ากินกาลเวลาได้

๒. *กินกาลเวลา* หากกลับไปดูลักษณะที่กาลเวลากินสรรพสัตว์ที่กล่าวมาแล้วข้างบน ก็จะ เข้าใจว่า ภูตคือพระอรหันต์กินกาลเวลาอย่างไร พระพุทธโฆสะอธิบายว่า พระอรหันต์กินกาลเวลา โดยการทำการเวลาที่สัมพันธ์กับการเกิดใหม่ต่อไปให้จบสิ้นลงด้วยอริยมรรค^{๑๘} ก็หมายความว่า การกิน ของท่านก็คือการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ จนกระทั่งเกิดวิปัสสนาญาณคือความเห็นตาม

^{๑๕} พุ.ชา. ๒๗/๑๙๐/๗๑.

^{๑๖} ดูเพิ่มเติมใน อภิ.สุจิ. ๗๘๘/๖๘๕-๖๘๖.

^{๑๗} พุ.ชา.อ. ๓/๑๙๐/๒๖๑.

^{๑๘} อ้างแล้ว.

ความเป็นจริงไปตามลำดับขั้นว่าสรรพสัตว์ไม่เที่ยง ถูกความเกิดความตายบีบคั้นจนเกินวิสัยที่จะบังคับได้ จนกระทั่งเกิดมคฺคญาณคือญาณละกิเลส และผลญาณคือญาณที่เป็นผลของมคฺคญาณตามที่พระพุทธโฆสะอธิบาย แสดงให้เห็นว่าการเกิดมคฺคญาณคือการกินกาลเวลาอย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นการทำลายได้หมดสิ้นซึ่งกิเลสที่เป็นต้นเหตุแห่งการเกิดใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การมีกาลเวลา

๓. *เครื่องเผาญาติ* เป็นธรรมดาว่าสิ่งมีชีวิตเมื่อถูกเผาย่อมดิ้นรนด้วยความเจ็บปวด ญาติก็เช่นกัน แต่อะไรเล่าเผาญาติ พระพุทธโฆสะอธิบายว่า ต้นเหตุคือเครื่องเผาญาติ^{๑๙} ซึ่งเป็นการแสดงลักษณะการอย่างหนึ่งของต้นเหตุที่ทำให้สัตว์ดิ้นรนกระเสือกกระสน หากเราต้องการเห็นอานุภาพของต้นเหตุที่เป็นเครื่องเผา ก็ให้นึกถึงอานุภาพของความร้อนที่เผาเครื่องยนต์ให้ทำงาน ต้นเหตุเผาสัตว์ให้รัก ที่ลึกที่สุดก็คือเผาให้รักชีวิต ให้รักการสืบต่อชีวิต จึงทำให้ชีวิตต้องเคลื่อนไหวไปสู่การเกิดมีและตกอยู่ในวงจรของกาลเวลาไม่สิ้นสุด

๔. *เผาเครื่องเผาญาติ* เป็นการเผาต้นเหตุ ซึ่งก็คือการทำลายต้นเหตุ ละต้นเหตุด้วยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘

๕. *ญาติที่กินกาลเวลา คือ พระอรหันต์* เพราะเมื่อละกิเลสคือต้นเหตุได้ ก็ละการเกิดใหม่ได้ เมื่อไม่มีการเกิดก็ไม่มีการเวลามาผูกพัน พระอรหันต์ท่านั้นที่ทำได้แบบนี้ ท่านจึงถือว่าเป็นญาติที่กินกาลเวลา เป็นการตีกลับกาลเวลาที่กินสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง

ทำที่ต่อกาลเวลา

๑. ทำที่เพื่อฆ่ากาลเวลา (บรรลอรหัตผล)

ทำที่นี้ก็มียุ่อย่างเดียวนั่นคือมองดูกาลเวลาตามความเป็นจริง พระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนที่แนะนำพระสาวกให้มองกาลเวลาตามความเป็นจริงในรูปต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ *เป็นขณะ* (ขณะ) ขณะมีความหมายว่า ฆ่า ชุตเจาะ ทำลาย^{๒๐} ซึ่งคล้ายกับความหมายของกาลเวลา ขณะเป็นส่วนย่อยของกาลเวลาที่สั้นที่สุดและมีความยาวเพียงชั่วเวลากะพริบตา ซึ่งน่าจะเร็วและสั้นกว่าวินาที หรือหากจะเทียบก็อาจสรุปว่าเท่ากับเศษเสี้ยวของวินาที พระพุทธเจ้า

^{๑๙} อ่างแล้ว.

^{๒๐} ธาตุวัตถุ. ๗๕/๗๓.

เคยตรัสสอนพระสาวกว่า “*ขณะอย่าผ่านเลยเธอทั้งหลายไปเลย*”^{๒๑} และทรงอธิบายให้เห็นภาพว่า “*มีผู้ที่ปล่อยให้ขณะผ่านเลยไปต่างเสียใจอัดแน่นกันอยู่ในนรก*”^{๒๒} ซึ่งก็ตีความได้ว่าพระองค์ไม่ต้องการให้พระสาวกของพระองค์ประมาทหรือขาดสติแม้ชั่วขณะเดียว เพราะการขาดสติแม้ชั่วขณะเดียวนั้นก็อาจเสียความดีได้ เนื่องจากเป็นช่องทางให้กิเลสและอกุศลจิตเกิดจุ่มได้ แม้ชั่ววูบ (อย่างที่เรามักได้ยินคนทำผิดชอบพูดเสมอว่า “เกิดอารมณ์ชั่ววูบ”) ขณะมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างเกิดกับตาย เพราะสัมพันธ์อยู่กับจิต เป็นขณะของจิต และขณะจิตก็ยังสัมพันธ์กับชีวิต ขณะจิตมีเกิดและดับ เมื่อขณะจิตเกิดก็เท่ากับชีวิตเกิด เมื่อขณะจิตดับก็เท่ากับชีวิตดับ นี่แสดงว่า ขณะจิตแต่ละขณะคือขณะของชีวิต พระสารีบุตรพระสาวกรูปสำคัญของพระพุทธเจ้าเคยกล่าวไว้ว่า “*ชีวิตร่างกายสุขและทุกข์ทั้งหมดล้วนขึ้นอยู่กับขณะจิตเดียว ขณะย่อมผ่านไปเร็ว*”^{๒๓} ผู้เขียนเข้าใจว่า เพราะการที่ขณะมีความหมายดังกล่าวข้างบน คือ ชั่ว ชุดเจาะ ทำลาย จึงเป็นเรื่องสำคัญที่พระพุทธเจ้าต้องชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ขณะซึ่งเป็นส่วนย่อยสุดของกาลเวลานั้นที่ผ่านเลยไปก็ทำลายชีวิตของสัตว์ไปด้วย แต่ทำลายแบบไม่ให้เห็นตัวคือปล่อยให้ปัจจัยที่ประชุมกันเป็นรูปธาตุนั้นดำเนินไปจนเสื่อมสลายไปตามธรรมชาติ ผลสุดท้ายแม้เราจะมองไม่เห็นตัวกาลเวลาในรูปของขณะที่กล่าวว่า เป็นผู้ฆ่าหรือทำลาย แต่ก็มีร่องรอยปรากฏให้เห็นทางรูปธาตุเป็นรูปธรรมคือความแก่กับความตาย แม้พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า “*ความแก่และความตายไล่ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลาย คล้ายนายโคบาลใช้ไม้ตีไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากิน*”^{๒๔} ซึ่งดูเหมือนว่าจะตรัสถึงแต่ปรากฏการณ์ที่ปรากฏชัดเจน ไม่ตรัสถึงกาลเวลาเลย แต่แท้จริงแล้วพระองค์ก็ทรงเข้าพระทัยได้ดีว่าผู้ที่เข้าใจความแก่ความตายได้ชัดเจนก็ย่อมเข้าใจที่มาของความแก่และความตายได้ไม่ยาก เพราะความแก่และความตาย (ส่วนใหญ่) เกิดมาจากการที่คงอยู่ตลอดกาลเวลาที่ยาวนาน

^{๒๑} พุ.ธ. ๒๕/๓๑๕/๗๑.

ขโณ โว มา อุปัจจกา.

^{๒๒} *อังกแล้ว*.

ขณาตีตา หิ โสจนติ นรยมหิ สมปปีตา.

^{๒๓} พุ.มหา. ๒๙/๔๘/๑๔๑.

ชีวิติ อตตภาโว จ สุขทุกข์ชา จ เภเวลา

เอกจิตตสมายตตา ลหุโสวัตตเต ขโณ.

^{๒๔} พุ.ธ. ๒๕/๑๓๕/๔๐.

ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรี

เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุ ปาชนฺติ ปาณินํ.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๔๓

๑.๒ เป็นคืนและวัน (อโหฤต/รตตินทิวา) ในธรรม ๑๐ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงสอน พระสาวกให้พิจารณาเนื่อง ๆ มีอยู่ข้อหนึ่งว่า “บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไปบัดนี้ เราทำอะไรอยู่”^{๒๕} การพิจารณาอย่างนี้เป็นการศึกษาหน่วยเวลาที่ใหญ่กว่าขณะ อันที่จริง คืนและวัน ก็มาจากหน่วยของเวลาที่สั้นที่สุดคือขณะ จากขณะก็ขยายไปเป็นวินาที นาที ชั่วโมง จนกระทั่งถึงคืน และวัน บางท่านอาจมีสติไม่ละเอียดพอจะพิจารณาขณะได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงหาทางออกให้ พระสาวกด้วยการสอนให้พิจารณาคืนวันซึ่งเป็นหน่วยเวลาที่ใหญ่ก็เพื่อให้เกิดสติ รู้จักเตือนตัวเองให้ตื่นตัว ต่อการบำเพ็ญเพียรเพื่อการบรรลุธรรม เพราะหากไม่พิจารณาแล้ว อาจขาดสติหลงระเริงในวัยว่าตัวเอง อายุยังน้อย ในความไม่มีโรคว่าตัวเองยังแข็งแรง และในลาภสักการะหรืออื่น ๆ สำหรับความจริง ในทางปฏิบัติ การพิจารณาคืนวันในตอนแรกอาจจะพิจารณาแบบกว้าง ๆ ว่าเมื่อวันคืนล่วงไป ๆ เรา ทำอะไรอยู่ และจากนั้นก็ขยายไปพิจารณาด้านต่าง ๆ ตามความเป็นจริงบ้าง ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เฉพาะหน้าบ้าง เช่น พิจารณาการดำเนินชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ ตัวเองดีเตือนตัวเองด้านศีลได้ หรือไม่ การอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์มีปัญหาให้ต้องถูกตำหนิหรือไม่ ตัวเองต้องพลัดพรากจาก สิ่งที่รักและเป็นทายาท (ผู้รับผล) ของกรรมยินดีอยู่ในเรือนว่างเปล่า ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก ไม่มีเครื่องตกแต่งให้หรูหราได้หรือไม่ ตัวเองมีธรรมของมนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่หรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อว่าเมื่อถูกเพื่อน ร่วมพรหมจรรย์ถาม จักได้ไม่ต้องอับอายทีหลัง ด้วยการพิจารณาแบบกว้าง ๆ อย่างนี้ เมื่อสติชัดเจน ก็พิจารณาลงไปในรายละเอียดมากขึ้นจนกระทั่งพิจารณาถึงขณะต่อขณะได้

๑.๓ เป็นอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต (อดีต ปัจจุบัน อนาคต) ช่วงเวลา ๓ ช่วงนี้มีปรากฏอยู่มาก แห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะคำสอนที่แสดงเรื่องชีวิต เช่น ชันธ ๕ (ส่วนประกอบของชีวิต ๕ ส่วน) หรือธาตุ ๔ (องค์ประกอบของชีวิตด้านกายภาพ) ก็มักจะตรัสชันธ ๕ ส่วนที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการเวียนว่ายตายเกิดโดยมีต้นเหตุเป็นตัวเชื่อมโยง คำสอนในภัทเทกรัตตสูตร สามารถยกมาเป็นตัวอย่างได้ ผู้เขียนจะนำเสนอไปตามลำดับ

ตอนแรก พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนไม่ควรหวนกลับมาหาอดีต ไม่ควรคาดหวังเฉพาะเจาะจง กับอนาคต (เพราะว่า) อดีตก็ผ่านไปแล้ว อนาคตก็ยังไม่ถึง ผู้ที่เห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบันในที่ต่าง ๆ

^{๒๕} อภ.ทสก. ๒๔/๔๘/๖๙.

ภคภูตสส เม รตตินทิวา วิดีปตนะตีติ ปพพชิตน อภินห์ ปจจเวกชิตพพ.

จึงจะสามารถเพิ่มพูนการเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบันนั้นซึ่งไม่มีความเห็นผิดใด ๆ มาทำให้ง่อนแง่น มาทำให้เสียไปได้...”^{๒๖}

พระพุทธพจน์ตอนนี้ตรัสครอบคลุมทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน และยังทรงขยายความหมายของอดีตและอนาคตไว้อย่างสั้น ๆ แต่ชัดเจน อีกทั้งยังทรงขยายว่า “อดีต ก็คือ ชั้น ๕ ที่ผ่านไปแล้ว อนาคตก็คือชั้น ๕ ที่ยังไม่ถึง ซึ่งไม่ควรกลับไปจมอยู่กับชั้น ๕ ที่ผ่านไปแล้วว่า ในอดีต เราเคยมีรูป (ร่างกาย) อย่างนี้ เคยมีเวทนา (ความรู้สึก) อย่างนี้ เคยมีสัญญา (การกำหนดหมายจำได้) อย่างนี้ เคยมีสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) อย่างนี้ เคยมีวิญญาณ (การรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) อย่างนี้” และไม่ควรคาดหวังอย่างเต็มที่กับชั้น ๕ ที่ยังไม่ถึงว่า “ในอนาคต เราต้องมีรูป (ร่างกาย) อย่างนี้ ต้องมีเวทนา (ความรู้สึก) อย่างนี้ ต้องมีสัญญา (การกำหนดหมายจำได้) อย่างนี้ ต้องมีสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) อย่างนี้ ต้องมีวิญญาณ (การรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) อย่างนี้”^{๒๗}

ในทรรณะของผู้เขียน พระพุทธพจน์ตอนนี้มีคำสำคัญอยู่คือ ๑. อดีต อนาคต ปัจจุบัน ๒. ชั้น ๕ ๓. ไม่ควรหวนกลับมาหา ไม่ควรคาดหวังอย่างเต็มที่ ๔. เห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน คำใน ๓ ข้อแรกแสดงความสัมพันธ์กัน คือ พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระสาวกว่าไม่ควรหวนกลับมาหาชั้น ๕ ที่เป็นอดีต ไม่ควรคาดหวังชั้น ๕ ที่เป็นอนาคต ซึ่งก็หมายความว่ายังมีเรื่องต้องรู้ต่อไปว่าอะไรเล่าที่อยู่เบื้องหลังทำให้มีการหวนกลับมาหาชั้นที่เป็นอดีตและให้เกิดการคาดหวังชั้นที่เป็นอนาคต เมื่อมีชั้นที่เป็นอดีตและอนาคตก็ย่อมต้องมีชั้นที่เป็นปัจจุบันแน่นอน เพราะในสิ่งที่มีการปรุงแต่งกาลทั้งสามนี้ไม่เคยแยกจากกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคำสอนหลายต่อหลายเรื่องว่า ตัณหาคือกิเลสตัวการที่เชื่อมอดีต ปัจจุบัน และอนาคตไว้ ตัณหาเชื่อมโยงให้เราจมอยู่กับอดีต เชื่อมโยงให้เราคาดหวังกับอนาคต ระหว่างอดีตกับอนาคตแน่นอนว่าเป็นปัจจุบัน ส่วนในข้อ ๔. คำว่า เห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน ก็คือ เห็นแจ้งชั้น ๕ ที่กำลังเกิดขึ้นเฉพาะหน้าตามความเป็นจริง เช่น เห็นการเคลื่อนไหวอิริยาบถ อาทิ การเดินหน้า ถอยหลัง เห็นลมหายใจขณะหายใจเข้าออก เห็นความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ขณะกำลังเกิดขึ้น เห็นจิตขณะกำลังคิดว่ามีกิเลสหรือคุณธรรม เห็นกิเลสหรือคุณธรรมที่กำลังเกิดขึ้น การเห็นอย่างนี้มีใช้สักแต่ว่า เห็นลอย ๆ แต่เห็นแบบสัมพันธ์กับอนิจจัง (เกิดดับ) ทุกขัง (ความคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้เพราะถูกเกิดกับดับบีบคั้น) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตนที่จะบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนา) นี่คือการเห็นที่เรียกว่า “วิปัสสนา” เป็นการเห็นปัจจุบันแต่สัมพันธ์กับอดีตและอนาคตตามหลักการเป็นปัจจุปัจจุปัจจุปัจจุปัจจุ

^{๒๖} ม.อุปรี. ๑๔/๒๗๒/๒๔๑.

^{๒๗} ม.อุปรี. ๑๔/๒๗๓/๒๔๑-๒๔๒.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๔๕

และกัน เป็นการเห็นปัจจุบันแต่ละขณะของการเคลื่อนไหวอริยาบถและการหายใจเข้าออก เป็นต้นว่าสั้นมาก มีระยะเพียงชั่วกะพริบตา หรือหากจะยาวขึ้นนิดหน่อยก็เพียงแค่ข้างกระดูกงูแลกลับ เป็นการเห็นที่จะมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นจนกระทั่งถึงขั้นเป้าหมายในขั้น ๕ ซึ่งได้เห็นแล้วว่ามีการเกิดแล้วแตกดับ แม้จะปรุงแต่งดำเนินไปอย่างต่อเนื่องอย่างไรก็ไม่พ้นไปจากอู่มือของกาลเวลาคือ อดีต ปัจจุบัน อนาคตได้เลย

ตอนกลาง พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำให้เร่งทำความเพียรเผากิเลสนับแต่วันนี้ เพราะพรุ่งนี้อาจตาย เพราะเราจะไปผัดผ่อนกับความตายที่มีกองทัพหิมาไม่ได้เลย

และตอนสุดท้ายพระพุทธเจ้าตรัสสรุปว่า มุนีผู้สงบเรียกท่านผู้มีปรกติดอยู่ด้วยการเห็นแจ้ง ปัจจุบันอย่างนี้ มีความเพียรเผากิเลส ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวัน กลางคืน ว่า *ผู้มีราตรีเดียวเจริญ*

ในตอนนี้มีคำสำคัญคือ *ผู้มีราตรีเดียวเจริญ* ซึ่งเป็นพระพุทธพจน์ที่น่าจะแสดงลักษณะอันสมบูรณ์ของ *ผู้กินกาล (กาลขล)* เพราะเหตุที่มีสติกำหนดดูรู้ทันขณะปัจจุบันอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเหมือนไม่มีกลางวัน กลางคืน มีแต่ขณะปัจจุบันเท่านั้นปรากฏ

ผู้เขียนเข้าใจว่าการใช้คำ ราตรี ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงกลางคืน แต่หมายถึง วัน ซึ่งรวมทั้งกลางวัน กลางคืนด้วย เพราะในสมัยครั้งพุทธกาล การนับคืนวันของสังคมอินเดียโบราณเริ่มต้นจากกลางคืนไปกลางวันอย่างนี้เรื่อยไป และที่สำคัญราตรีซึ่งครอบคลุมถึงกลางวันด้วยยังอาจหมายถึง “ขณะ” ได้ด้วยเพราะทั้งราตรีและวันประกอบด้วยเวลาส่วนย่อยต่าง ๆ และขณะคือเวลาส่วนย่อยที่เล็กที่สุด การเข้าใจอย่างนี้มีผลต่อความหมายของคำแปลว่า *ผู้มีราตรีเดียวเจริญ* ซึ่งอาจตีความได้อีกว่า *ผู้มีขณะเดียวเจริญ* อันแสดงถึงความจริงว่ามีแต่ขณะปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต

๒. ท่าทีเพื่อการปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาเรื่องกาลเวลาในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งกาลเวลาที่มาเป็นอายุขัยของมนุษย์พบว่าในยุคของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ อายุขัยของมนุษย์ไม่เท่ากัน ในยุคของพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันมนุษย์มีอายุขัย ๑๐๐ ปี ซึ่งก็พบว่าเมื่ออยู่ครบ ๑๐๐ ปีบ้างหรือเกินไปบ้างก็จำนวนน้อย เช่น พระมหากัสสปะกับพระอานนท์มีอายุ ๑๒๐ ปี ที่มากที่สุดคือพระพากุละมีอายุ ๑๖๐ ปี แต่ส่วนมากไม่ถึง ๑๐๐ ปี พระพุทธเจ้าเองเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ซึ่งเป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะมีพระชนมายุไม่ครบอายุขัยและจะเสด็จดับขันธปรินิพพานมีการแบ่งพระชนมายุของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็น ๕ ส่วน ส่วนละก็ปีนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนอายุขัยในแต่ละยุค อย่างเช่น ในยุคของพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน มนุษย์มีอายุขัย ๑๐๐ ปี เมื่อแบ่งเป็น

๕ ส่วน ได้ส่วนละ ๒๐ ปี และพระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุอย่างเข้าส่วนที่ ๕ การที่พระพุทธรูปเจ้าพระองค์ปัจจุบันเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ถือว่าเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุครบ ๔ ส่วนและกำลังก้าวอย่างเข้าส่วนที่ ๕ ในช่วงเวลาไม่กี่ขณะหรือกัณหาที ความรู้ดังกล่าวนี้นักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาในอดีตนำมาเป็นข้อคิดในการจัดกลุ่มอายุของมนุษย์ใหม่ โดยแบ่งอายุเป็น *ทสกะ* คือ ๑๐ หมวด หมวดละ ๑๐ ปี ดังนี้

๑. มันททสกะ วัยอ่อน ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่เกิดไปจนถึงอายุครบ ๑๐ ปี วัยนี้ร่างกายจะมีพัฒนาการไปตามลำดับ อยู่ในวัยชอบเล่นซุกซน ไม่กลัวแดด ไม่กลัวฝน

๒. จิตททสกะ วัยเล่นสนุกสนาน ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๑๑ ปีไปจนถึงอายุครบ ๒๐ ปี วัยนี้ร่างกายจะมีพัฒนาการเต็มที่แล้ว อยู่ในวัยร่าเริงสนุกสนาน

๓. วัณททสกะ วัยผิวพรรณงาม ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๒๑ ปีจนถึงอายุครบ ๓๐ ปี วัยนี้ผิวพรรณกำลังเปล่งปลั่งเต็มที่ มีน้ำมีนวล

๔. พลททสกะ วัยแข็งแรง ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๓๑ ปีจนถึงอายุครบ ๔๐ ปี วัยนี้ยังแข็งแรงอยู่ กำลังยังไม่ถอย อยู่ในวัยทำงานก่อสร้างตัว เป็นวัยที่น่าจะประสบความสำเร็จได้แล้ว

๕. ปัญญาททสกะ วัยปัญญา ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๔๑ ปีจนถึงอายุครบ ๕๐ ปี วัยนี้เริ่มมีปัญญาละเอียดลึกซึ้งขึ้นเนื่องจากมีประสบการณ์ชีวิตมาก อยู่ในวัยที่เริ่มมีการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ไม่ผิดพลาด ควบคุมอารมณ์ได้ดีกว่าแต่ก่อน

๖. หานิททสกะ วัยเสื่อม ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๕๑ ปีจนถึงอายุครบ ๖๐ ปี วัยนี้ผิวพรรณที่เคยสดใสเริ่มเสื่อมลง กำลังก็เริ่มถดถอยลง สัญญา (ความจำ) และปัญญาด้านการคิดก็เริ่มไม่ฉับไว บางทีก็เริ่มสับสนกับการจัดลำดับความคิด ไม่ร่าเริงสนุกสนานเหมือนเก่าเพราะอาจจะต้องพะวักพะวนกับการประคับประคองสุขภาพ

๗. ปีพาททสกะ วัยโค้ง ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุ ๖๑ ปีจนถึงอายุครบ ๗๐ ปี วัยนี้ร่างกายเริ่มไม่ตรง มักโค้งไปข้างหน้า การทรงตัวเวลาเคลื่อนไหวอริยาบถต้องระมัดระวังมาก

๘. วังททสกะ วัยงอ ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๗๑ ปีจนถึงอายุครบ ๘๐ ปี วัยนี้ร่างกายเริ่มงอ คนที่เคยสูงใหญ่อาจไม่สูงใหญ่เท่าเก่า

๙. โมฆุททสกะ วัยหลง ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุย่างเข้า ๘๑ ปีจนถึงอายุครบ ๙๐ ปี วัยนี้ความหลงลืมปรากฏชัด จำสิ่งที่ทำแล้วไม่ได้ อย่างว่าแต่การทำงานเลย แม้แต่กิจส่วนตัว เช่น การทานอาหารก็ยังจำไม่ได้ทั้งที่เพิ่งทานไปไม่นาน

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๔๗

๑๐. สยบทสกะ วัยนอน ๑๐ ปี เริ่มตั้งแต่อายุ ๙๑ ปีจนถึงอายุครบ ๑๐๐ ปี วัยนี้ร่างกายเคลื่อนไหวลำบากแล้วเพราะธาตุ ๔ ที่ประชุมกันเป็นร่างกายหมดสภาพพร้อมแตกสลาย ต้องนอนรอความตาย^{๒๘}

การแบ่งดังกล่าวมาอาจจะไม่ถูกต้องทีเดียวนัก โดยเฉพาะตั้งแต่ข้อที่ ๖. ถึงข้อที่ ๑๐. เพราะส่วนใหญ่จะอยู่ไม่ครบอายุขัย บางท่านอาจจะนอนตั้งแต่อายุ ๙๐ ปีแล้ว ในทางตรงกันข้าม บางท่านก็อาจจะยังไม่เป็นอย่างวาม่า แม้จะมีอายุตั้ง ๘๐-๙๐ ปีแล้ว แต่ก็ยังเคลื่อนไหวอิริยาบถได้เป็นปรกติ สามารถช่วยตัวเองได้ แม้จะไม่แข็งแรงเหมือนเมื่อก่อนก็ตาม แต่นั่นก็เป็นส่วนบุคคลส่วนใหญ่แล้วจะตกอยู่ในสภาพดังกล่าวมา การรู้อย่างนี้จะทำให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและการดูแลสุขภาพ ซึ่งสังคมปัจจุบันกำลังตื่นตัว

บทสรุป

พระพุทธศาสนามองกาลเวลาว่าสัมพันธ์อยู่กับสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหมดไม่ว่าสิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้นจะเป็นอะไร เล็กหรือใหญ่ สวยงามหรือไม่สวยงาม มีค่าน้อยหรือมีค่ามาก เป็นของมนุษย์หรือของเทวดา ความสัมพันธ์เริ่มตั้งแต่สิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้นเกิดขึ้นมา แต่อาจยังไม่ชัด จะชัดก็ต่อเมื่อสิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้นมีความแก่ ความเสื่อมสลาย และความแตกดับปรากฏ ซึ่งแสดงว่าได้เกิดและดำรงอยู่มานาน กาลเวลายังถูกใช้ไปในการกำหนดขอบเขตการดำรงอยู่ของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งให้ออกมาในรูปของเท่านั้น ขณะเท่านั้น วินาทีเท่านั้น นาทีเท่านั้น วันเท่านั้น เดือนเท่านั้น และปีเท่านั้น โดยมีคืนและวันเป็นกรอบใหญ่ สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งครอบคลุมถึงสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง กาลเวลาไม่มีรูปร่างตัวตน แต่เมื่อถูกมองว่ากินสรรพสัตว์และสรรพสิ่งได้จึงถูกสร้างให้เป็นรูปธรรม มีตัวตนอย่างที่พบในคติความเชื่อของศาสนาอื่นดู แต่พระพุทธศาสนาก็อธิบายได้ชัดเจนว่ากาลเวลาที่ไม่มีตัวตนแต่กินสรรพสัตว์และสรรพสิ่งด้วยการปล่อยให้ทั้งสรรพสัตว์และสรรพสิ่งค่อย ๆ เสื่อมสลายไปและแตกดับไปในที่สุด หลังจากสรรพสัตว์และสรรพสิ่งแตกดับแล้ว กาลเวลาก็ยังดำเนินและสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใหม่ ๆ ต่อไปไม่รู้จบ โลกนี้จึงยังมีขณะ วินาที นาที ตลอดไปถึง วัน เดือน ปี ไม่มีที่สิ้นสุด สรรพสัตว์และสรรพสิ่งเมื่อเกิดมาในโลกนี้ก็เป็นที่รู้กันว่าย่อมพบกับความสิ้นสุดตามกาลเวลา เพราะการเกิดทำให้ตกอยู่ในกรอบของกาลเวลา ดังนั้น กาลเวลาจึงเป็นตัวกำหนดลักษณะของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา มีคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองว่า *อภาลิโก* อันเป็นคุณศัพท์บทหนึ่งของคำว่า *อัมโม* แปลว่า ธรรมหรือความจริงที่ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา^{๒๙}

^{๒๘} วิสุทฺธ. ๓/๒๔๗.

^{๒๙} ส.นิ. ๑๖/๔๑/๖๗.

และอธิบายว่า ธรรมดั่งกล่าว คือ มรรคผลนิพพาน ซึ่งก็หมายความว่า การบรรลุหรือการเกิดของมรรคผลนิพพานในจิตของผู้เข้าถึงความจริงไม่ถูกจำกัดด้วยกาลเวลาคือ เข้าสายบ่ายเย็น กลางวันหรือกลางคืน ทั้งหมดสามารถเกิดขึ้นเวลาใดก็ได้ กาลเวลาเหล่านี้ไม่มีอิทธิพลมาตีกรอบการเกิดของธรรมดั่งกล่าว หากองค์ประกอบที่สนับสนุนการบรรลุพร้อมเมื่อใด การบรรลุธรรมดั่งกล่าวก็เกิดได้เมื่อนั้น หรือหากจะกล่าวว่ากาลเวลามามีส่วนสัมพันธ์ ก็สัมพันธ์อยู่กับตอนที่สั่งสมบ่มเพาะองค์ประกอบเหล่านั้นก่อนที่จะบรรลุอย่างที่เราเรียกว่าบำเพ็ญบารมีเท่านั้น ซึ่งอาจจะกินเวลาเป็นกับหรือเป็นองสัปดาห์ แต่เมื่อถึงขั้นของการบรรลุแล้ว กาลเวลา也不能สามารถมาอิทธิพลได้ อนึ่งยังมีกล่าวถึงนิพพานว่าเป็น *กาลวิมุต* แปลว่า พ้นจากกาลเวลา ซึ่งก็หมายความว่า สภาวะของนิพพานเองไม่เกี่ยวข้องกั้บกาลเวลาในด้านต่าง ๆ ไม่มีขณะวินาที นาทีที่ดำเนินต่อไปเป็นชั่วโมงวันเดือนปีในสภาวะนั้นไม่มีสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งเกิดปรากฏ จึงไม่มีเกิดแก่เจ็บตาย ท้ายสุดก็คือไม่มีอะไรนอกจากความว่างเปล่า และผู้ที่บรรลุมรรคผลนิพพานนี้แหละที่จัดเป็นผู้กินกาลเวลาแต่ถ้ายังบรรลุไม่ได้ก็จะถูกกาลเวลาฆ่าร่ำไปไม่สิ้นสุด เพราะกาลเวลาคือนักฆ่าผู้ยิ่งใหญ่อย่างที่กล่าวมาแล้ว

ผู้เขียนเชื่อว่า แม้เราจะต้องยอมจำนนกับกาลเวลามาตลอด แต่ก็คงมีหลายท่านที่ต้องการชนะกาลเวลา จริงอยู่ทางกายภาพเราเอาชนะไม่ได้เพราะธาตุ ๔ ที่มาประกอบเป็นร่างกายของเราถูกกาลเวลากำหนดให้มีอายุจำกัด แต่เราสามารถเอาชนะทางใจได้โดยฝึกใจให้เกิดมรรคผลตามทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ และสัมมาสติเป็นมรรคสำคัญข้อหนึ่งสำหรับการเริ่มต้นจะกินหรือเอาชนะกาลเวลา เมื่อสติจับขณะปัจจุบันจนกระทั่งเกิดปัญญาละกิเลสได้ก็จะมีแต่ขณะปัจจุบันให้เราใช้ชีวิตอยู่ชีวิตเรามีแต่รู้ทันปัจจุบัน อันเป็นการรู้ทันที่ครอบคลุมทั้งอดีต อนาคต โดยไม่ต้องโหยหาอดีต ไม่ต้องไขว่คว้าอนาคต เพราะไม่มีกิเลสเข้าปรุงแต่ง อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *ผู้ปฏิบัติตามดูกาย...เวทนา...จิต...ธรรม อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีความเพียรผนวกกิเลสจนกระทั่งละความยินดียินร้ายในโลกได้*^{๓๐} และว่า *ผู้ปฏิบัติตามดูกาย...เวทนา...จิต...ธรรม ทั้งภายในตนและนอกตน (ของตัวเองและของคนอื่น) จนเห็นทันความเกิดดับ มีสติ (รู้ทันขณะปัจจุบัน) ตั้งมั่นว่า กาย...เวทนา...จิต...ธรรม มีอยู่แต่ก็ตั้งมั่นเพียงเพื่อรู้ เพื่อระลึกทันเขาอยู่โดยไม่ให้ตีตนหา (ความอยาก) และทิวฏฐิ (ความเห็นผิด) อาศัยและไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก*^{๓๑}

นี่แหละคือวิธีฆ่ากาลเวลา ส่วนท่านผู้บรรลุมรรคผลนิพพานตามวิธีนี้แหละคือผู้ฆ่ากาลเวลา.

^{๓๐} ที.มหา. ๑๐/๑๘๓-๓๘๓/๒๔๘-๒๕๘.

^{๓๑} อ้างแล้ว.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

บรรจบ บรรณรุจิ

๑๔๙

บรรณานุกรม

ภาษาบาลี

ก. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาทศปิฎก. สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกายสุส ชาตก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกายสุส ธรรมปท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกายสุส มหานิทเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกายสุส ปาฎิกถาค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกายสุส มหาวคค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก มชฌมิกายสุส อุปริปณาสก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก สยัตตนิคายสุส นิตานวคค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

..... สุตตนต์ปิฎก องคุดตริคายสุส ทสกนิปาด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

ข. อรรถกถา

สุตตนต์ปิฎก มหาจุฬาทศปิฎก. ชาตกปิฎก. ตติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุตตนต์ปิฎก ธรรมปทปิฎก. ปฐโม ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

The Journal of the Royal Institute of Thailand

Vol. 38 No. 2 April-June 2013

๑๕๐

กาลเวลา-นักฆ่าผู้ยิ่งใหญ่ : ใครเล่าสามารถฆ่าเวลาได้

ค. ปกรณวิเสส-สัททาวิเสส

วิสุทธีมคคสส นาม ปกรณวิเสสสส ตติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙.

ชาตวตถสงคหปาฐนิสสย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

อภิธานบุพที่ปิกาสูจิ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ภาษาอังกฤษ

Dowson, John. *Hindu Mythology and Religion*. Calcutta: Rupa & Co, 1992.

Danielou, Alain. *The Myths and Gods of India*. Vermont: Inner Traditions International, 1991.

Abstract **Kāla–A Great Killer: Who Can Kill It ?**
Banjob Bannarujj

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Institute, Thailand*

This is so much familiar with the Pāli & Sanskrit words Kāla and velā that they forget to seek Thai meanings for those. In Buddhism, there is the Buddha’s word : Time eats all beings and all things and itself, too. The word “Time eats” has led some Thai Buddhists to indulge in a Hindu belief that describes the time as a great giant with furious face. In fact, such a belief has never been found in the Buddhist teachings. According to the Buddhist tradition, time is formless and invisible, but does exist in all beings and all things and eat them, letting them deteriorate gradually. On the contrary, nobody can eat or beat the time, except an Arahant, who can eat or beat time, focusing mindfulness on the current moment that he sees them as they are and absolutely destroys the defilements. This proves that as long as there remains birth, time exists and is unbeatable, because of their simultaneous appearances; whenever birth is exhausted, time is exhausted too.

keywords: Kāla, velā, sasambhāradhātu, khaṇa, night and day, the eater of time, Yama, afīta, anāgata, paccuppanna